

Energiademokrácia és energiapolgárság - aktív állampolgári részvétel az energiaátmenetben

Szép Tekla, PhD

Habilitált egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes

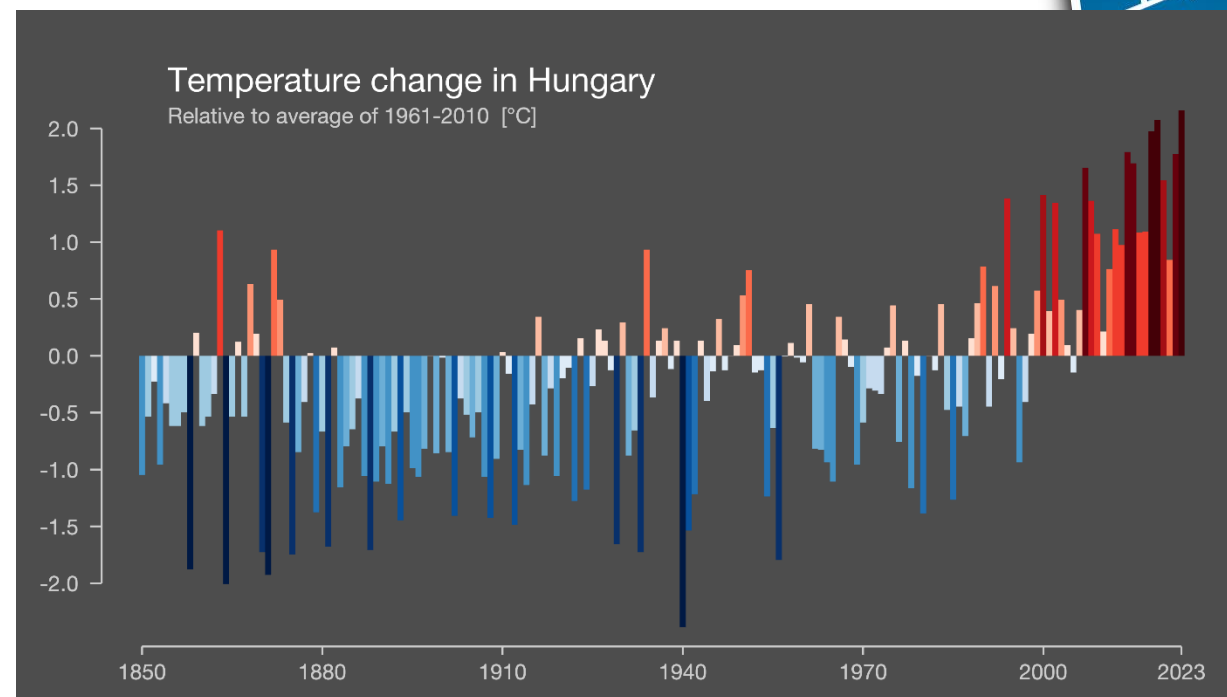
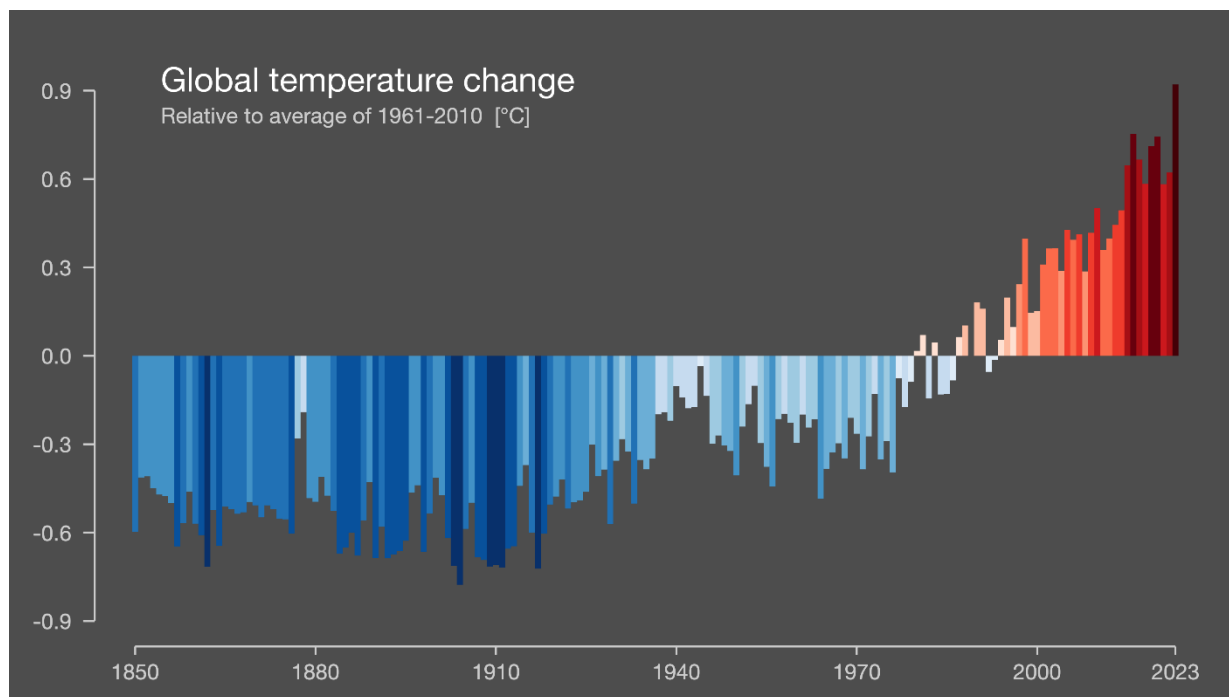
Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar,
Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

Miskolc, 2024. november 13.

Tartalom

- Téma fontossága – klímavészhelyzet, elkerülhető GDP-veszteség, zöld átállás
- Energiaátmenet és energialétra
- Elméleti keretrendszer:
 - Részvételen alapuló energiaátmenet
 - Részvételek fontosságának szakpolitikai megalapozottsága
 - Energiapolgárság
 - Energiademokrácia
- Összefoglalás, diszkusszió

Klímvészhelyzet

Forrás: <https://showyourstripes.info/>

- 2019-ben a globális felmelegedés elérte az 1,1 Celsius fokot (IPCC, WMO), 2024-ben a 1,5 Celsius fokot.
- 2023-ig 18 ország, plusz az Európai Unió jelentett be klímavészhelyzetet (több, mint egy milliárd embert érint közvetlenül).
- További információ elérhető itt: <https://www.unep.org/facts-about-climate-emergency>

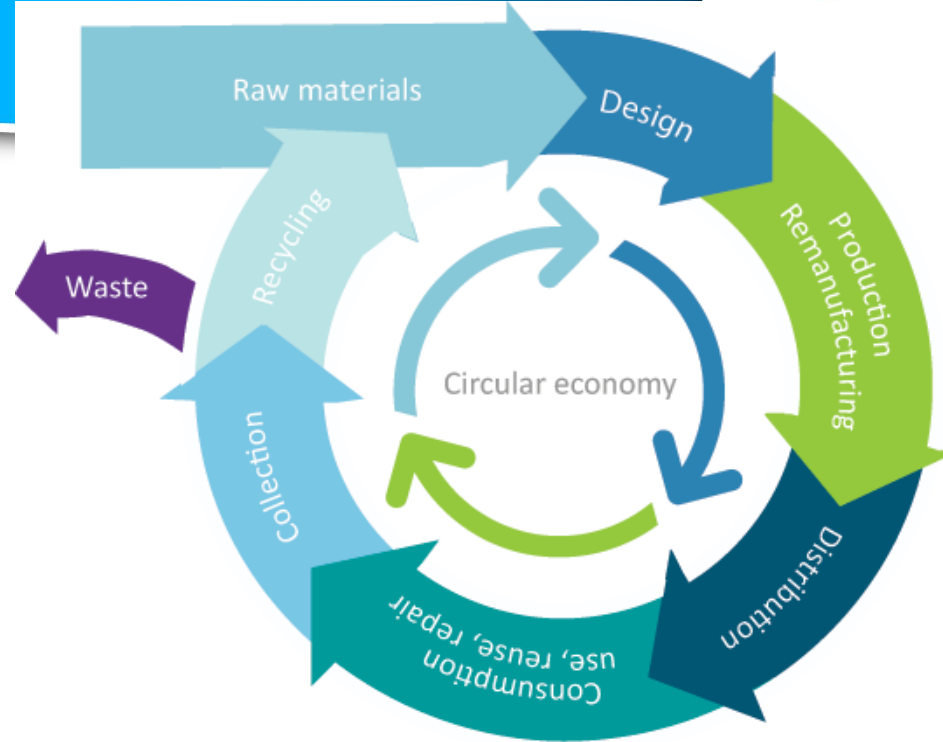

GDP-veszteség 2050-ig (nemcselekvés költsége, %)

Régió/Hőmérséklet-emelkedés	Hőmérséklet-emelkedés 2050-ig			
	<2 Celsius fok	2 Celsius fok	2,6 Celsius fok	3,2 Celsius fok
<i>Világ</i>	-4,2%	-11,0%	-13,9%	-18,1%
<i>OECD</i>	-3,1%	-7,6%	-8,1%	-10,6%
<i>Észak-Amerika</i>	-3,1%	-6,9%	-7,4%	-9,5%
<i>Dél-Amerika</i>	-4,1%	-10,8%	-13,0%	-17,0%
<i>Európa</i>	-2,8%	-7,7%	-8,0%	-10,5%
<i>Közel-Kelet és Afrika</i>	-4,7%	-14%	-21,5%	-27,6%
<i>Ázsia</i>	-5,5%	-14,9%	-20,4%	-26,5%
Feltörekvő Ázsia	-3,3%	-9,5%	-11,7%	-15,4%
ASEAN	-4,2%	-17,0%	-29,0%	-37,4%
<i>Óceánia</i>	-4,3%	-11,2%	-12,3%	-16,3%

Zöld átállás

- Fő célja:
 - Rövid (és közép) távon: mitigáció és adaptáció
 - Hosszú távon: fenntartható fejlődés és a humán jólét növelése
- Egyéb megközelítések, koncepciók:
 - Zöld gazdaság (Mit?)
 - Körforgásos gazdaság (Hogyan?)
 - Fenntartható (zöld, transzparens, igazságos, gyors, megfizethető, stb.)
energiaátmenet (Milyen erőforrásokkal?)

Körforgásos gazdaság modellje

Forrás: EIT (2023)

- Európai Unió (Európai Zöld Megállapodás): modern, erőforrás-hatékony és versenyképes gazdasággá alakuljon át → első klímasegleges kontinens 2050-re:
 - 2050-re nullára csökkenjen az üvegházhatású gázok nettó kibocsátása;
 - a gazdaság növekedése függetlenedjen az erőforrás-felhasználástól;
 - az átállásnak egyetlen ember vagy térség se legyen a vesztese.

Energiaátmenet

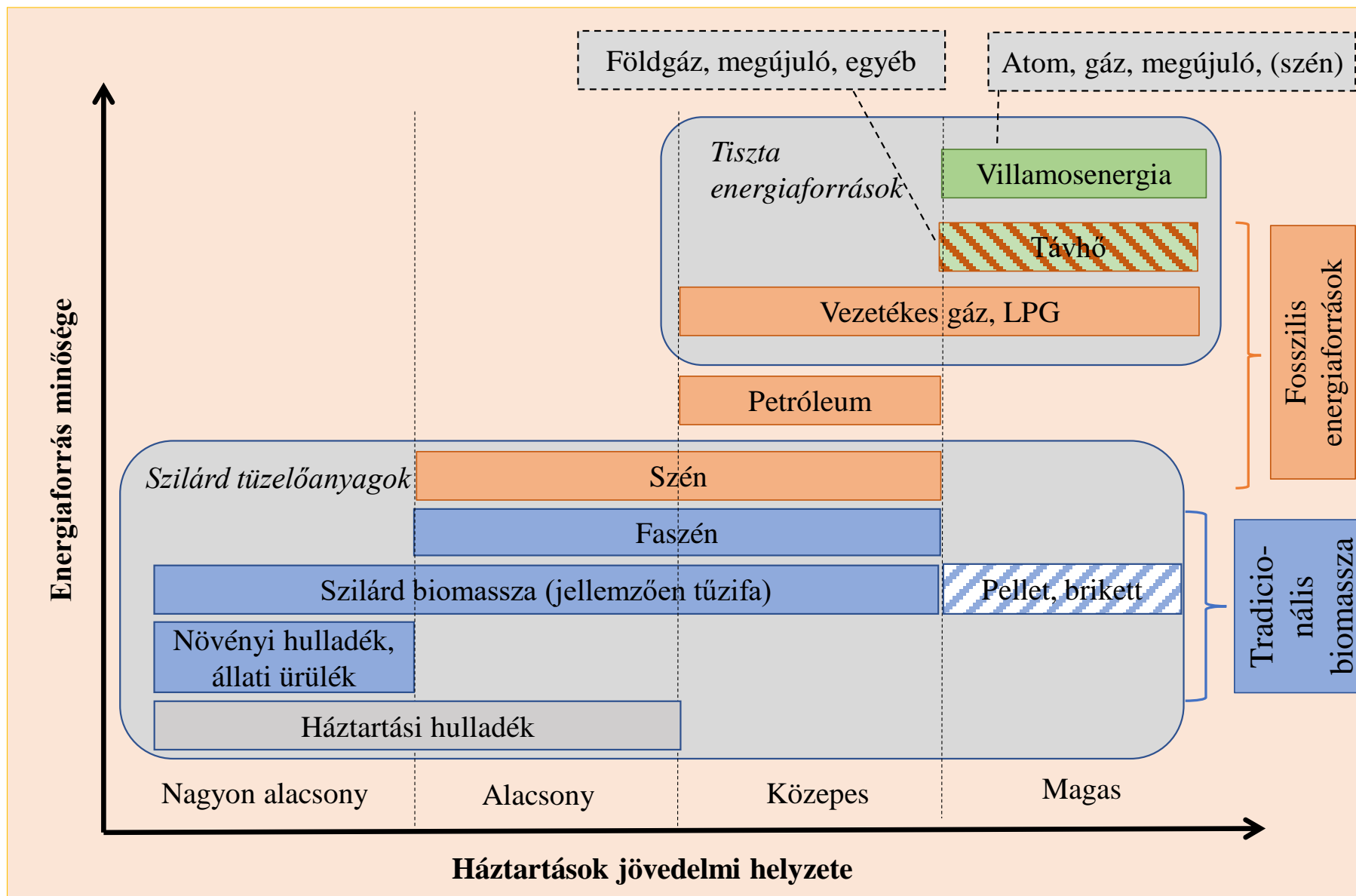
- Az energiaátmenet egy komplex, többdimenziós és – minden várakozás ellenére – egy nem lineáris folyamat.
 - „Átállás egy bizonyos energiaforrásoktól és technológiáktól függő gazdasági rendszerről egy másik gazdasági rendszerre.”
 - Nemcsak a fosszilis energiaforrások egyszerű helyettesítése → a társadalmi és politikai berendezkedés átalakulását is magába foglalja.

Az energiatermelés- és felhasználás tehát nemcsak technikai vagy közgazdasági kérdés, hanem társadalmi szempontból is releváns folyamatok színtere. Megjelenik benne a politika, a hatalom, a méltányosság és igazságosság.

- Új szereplők: prosumerek

Energialétra a háztartási szektorban

Forrás: saját szerkesztés

Részvételen alapuló energiaátmenet

- Műszaki-technológiai megközelítések dominanciája az energiapolitikában (centralizált és átpolitizált) → technokrata döntéshozatal, mely világszerte komoly feszültséget eredményez az állampolgárok növekvő igénye a demokratikus döntéshozatalra, a nagyobb együttműködésre és átláthatóságra
- Az energiaátmenet nem valósítható meg az érintettek, helyi (energia)közösségek, állampolgárok kizárásával
- Okok: 1) az energiaátmenet megvalósítása során az energiarendszerek és az energiafelhasználás kollektív gyakorlata alapvetően megváltozik, 2) a változás módjának és nagyságrendjének társadalmi elfogadottságon kell alapulnia, 3) jelentős költségvonzata van – a fizetési hajlandóság kulcsfontosságú a társadalom részéről → lock-in hatás elkerülése
- Profitmaximalizálás helyett a fő cél az elégséges energiafelhasználás.
- Top-down és bottom-up megközelítések → nő a társadalmi elfogadottság
- Érintettek bevonása - hogyan? nyilvános konzultáció (online demokrácia), referendumok, felmérések és kérdőívek, fókuszcsoportos technikák, részvétel a parlamenti választásokon és a politikai pártokkal való párbeszédben, követelések, petíciók eljuttatása döntéshozókhoz, párbeszéd kezdeményezése, társadalmi fórumok szervezése, demonstrációk, tiltakozások, polgári engedetlenség, civilszervezet támogatása.

Eredete

- 1970-es évek posztindusztriális és posztmateriális átalakulásán alapuló társadalmi mozgalmak
 - Atomenergia ellenzése - társadalmilag elfogadottabb „szelíd” technikai eszközök használata
 - Cél: a társadalmi környezet megóvása, fejlesztése és új közösségek megteremtése decentralizált, antiautoritárius, bázisdemokratikus, önigazgató társadalomszervezés alapján → energiarendszerekben történő társadalmi szerepvállalás erősítése elsősorban a megújuló energiaforrások intenzívebb használata révén!
 - A zöld mozgalmak elutasítják a centralizációt, a hierarchiát, a formalizáltságot és a bürokratizáltságot, és egy decentralizált, hálózati jellegű, spontán-informális, közvetlen demokráciára építő modellt hirdetnek.

A részvétel fontossága

- Miért? a polgárok környezettudatosságának erősítése és a környezeti kérdésekben való fokozott részvétele jobb környezetvédelmet eredményez.
 - Erős kapcsolat a környezet minősége és a jólétünk között
- Aarhusi Egyezmény (2001. október 30): „A nyilvánosság tagjai (magánszemélyek és az őket képviselő egyesületek) számára biztosítja az információhoz való hozzáférés, valamint a környezeti ügyek tekintetében hozott döntésekben való részvétel jogát, továbbá a jogorvoslathoz való jogot, amennyiben nem tartják tiszteletben e jogokat.”
- Energia Unió (2015), Tiszta Energia Csomag (2016): az állampolgároknak központi szerepet kell játszania az energiaátmenet megvalósításában. A cél egy sokkal decentralizáltabb és demokratikusabb, nagy mértékben megújuló energiaforrásokon alapuló rendszer kialakítása, melyben a passzív fogyasztók aktív energiapolgárokká válnak, kapcsolatuk a nagy energiarendszerekkel dinamikusává válik, felelős fogyasztókként racionalizálják felhasználásukat és felelősséget vállalnak a termelésért.
- A 2018/1999. számú rendelet: a tagállamoknak biztosítani kell, hogy a nyilvánosság már korán és ténylegesen lehetőséget kapjon a részvételre, a tagállamoknak törekedniük kell az egyenlő részvétel biztosítására → állandó, többszintű energiapolitikai párbeszéd!

Energiapolgárság

- Ki az aktív energiapolgár - aktív részvétel négy módja:
 1. háztartási méretű megújuló energiaforráson alapuló rendszerek használata (adaptációja),
 2. részvétel az energiaközösségekben,
 3. elköteleződés a társadalmi mozgalmak mellett,
 4. elköteleződés az energiapolitika felé.
- Energiaközösség és közösségi energiaprojekt
 - Az energiaközösség közösségi tulajdonon alapuló energiamegosztási rendszer, civil kezdeményezés.
 - Közöségi energiaprojekt: emberek és a közösségek demokratikus kontroll alá vonják, vagyis kezükbe veszik energiával kapcsolatos jövőjüket, azáltal, hogy jobban megértik, termelik, felhasználják, birtokolják és megtakarítják az energiát saját közösségeikben, valamint együttműködnek a régiókon és országos szinten.
- Az energiaközösségeket a részvételen alapuló kormányzás és a disztributív igazságosság jellemzi → Intenzíven építenek a meglévő társadalmi tőkére és az interperszonális bizalomra.

Nő az energiaátmenet társadalmi elfogadottsága (pl. költségek, infrastruktúra tekintetében), szétterítve annak előnyeit a különböző társadalmi csoportok és területek között.

Energiademokrácia

- A politikatudományokból ered - a jelenlegi energiarendszerek természete messze nem demokratikus.
 - Alapvetően mind a fosszilis energiaforrások, mind a fosszilis energiarendszerek rendkívül koncentráltak, ebből adódóan a használatukra épülő gazdasági- és politikai rendszer is erősen centralizált → Ezzel szemben a megújuló energiaforrások jóval decentralizáltabbak.
- Az embereknek, helyi közösségeknek joguk van megtermelni a saját energiájukat, még akkor is, ha ez pénzügyileg negatívan érinti a nagy energiapiaci szereplőket.
- Technokrata megközelítés: a megújuló energiaforrásokra épülő villamosenergia-termelés nagyfokú bizonytalanságot hoz a rendszerbe és el kell fogadnunk, hogy – részben – feladjuk az addigi stabil villamoshálózatot, mely innentől csak nagyobb nehézségek árán működtethető
 - De! a termelők és felhasználók attitűdje, villamosenergia fogyasztási szokásai nemcsak kihívásokat támasztanak a rendszerüzemeltetők felé, hanem lehetőségeket is például az energiaigényes háztartási tevékenységek völgyidőszakra terelésével. Ez megfelelő szabályozással (nudge-ok), árazással érhető el.
- Az energiademokráciában az egyén részvétele önkéntes és a demokrácia mélyülése jelenti számára a legnagyobb előnyt.
- Burke és Stephens: „egy társadalmi mozgalom, amely elősegíti a megújuló energiaforrásokra való átállást a fosszilizsek által dominált energiarendszerekben demokratikusabbá téve azokat”.
- Utópia?

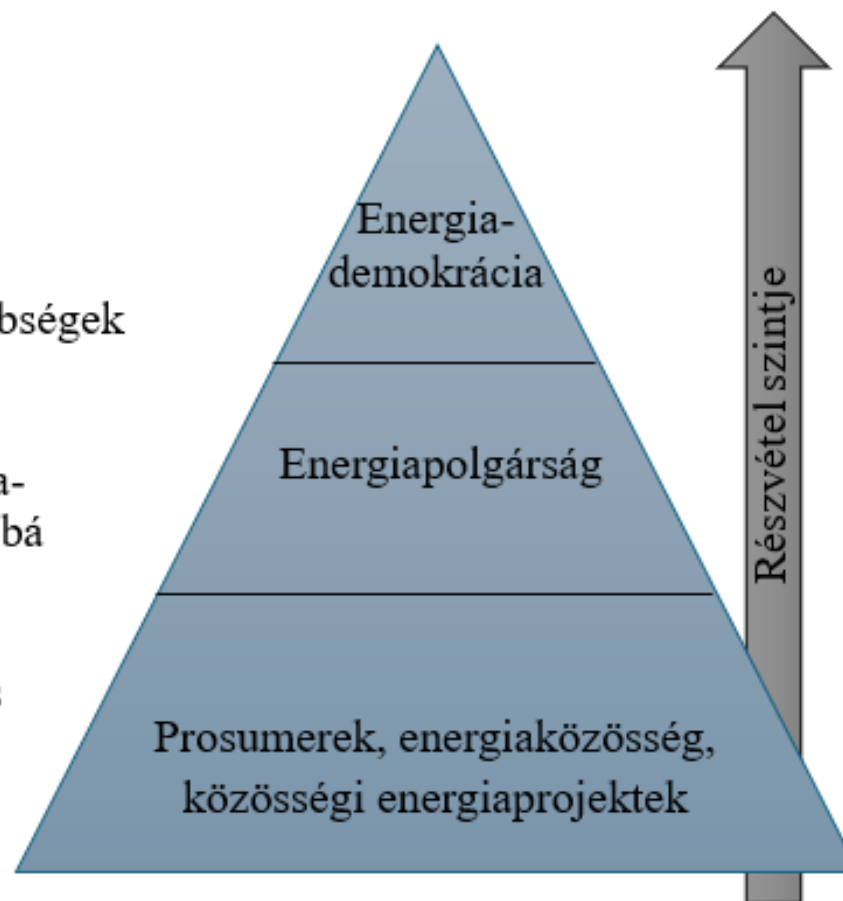

Részvételen alapuló energiaátmenet

A részvételen alapuló energiaátmenet fogalmi keretrendszer

Előnyök:

- jövedelmi helyzet, energiaműveltség javulása
- nő az energiaátmenet támogatottsága
- csökkenő társadalmi különbségek és energiaszegénység
- az energiarendszerek, az energiapolitika és az energiakormányzás decentralizáltabbá válik, formális részvétel
- inkluzív döntéshozatal
- javuló energiaműveltség és életminőség
- helyi tulajdonosi szerepvállalás
- társadalmi mozgalmak indulása
- javul az energiaellátás biztonsága, csökken a villamosenergia-mix karbonintenzitása
- munkahelyeket teremt
- demokrácia mélyülése
- felfelé mozdulás az energialétrán

Veszélyek:

- sérül az energiaigazságosság valamelyik dimenziója
- csak látszólagos részvétel valósul meg
- döntések centralizációja
- csökken az energiaátmenet társadalmi támogatottsága
- rendszerirányítói szempontból technikai nehézségek
- növekvő társadalmi egyenlőtlenségek
- zöld földrablás és extrakcionizmus, zöld áldozati zónák létrejötte

Összegzés és következtetések

- Az energiaátmenet lassú és költséges folyamat
- Elmozdulás érzékelhető a korábbi technokrata álláspont felől
- Társadalmi elfogadás és támogatás kulcsfontosságú
- Energiapolgárság megerősödése várható. Ennek következménye:
 - Demokrácia iránti igény erősödése, mélyülése
 - Aktív fogyasztók (prosumerek)
 - Javuló életszínvonal és energiaműveltség

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

Elérhetőségek:

Email: tekla.szep@uni-miskolc.hu

Mobil: +36-20-440-35-31

Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.